

การตัดสินบนในพิธีกรรมแก้บนหนังตะลุงเมืองเพชร¹

Vow Ending in a Ceremony of Vow Fulfilling

by Petchaburi Shadow Puppetry

(Received : June 10, 2018 Revised : March 22, 2019 Accepted : June 20, 2019)

สมบัติ สมศรีพลอย²

Sombat Somsriploy

บาหยัน อิ่มสำราญ³

Bayan Imsamran

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการตัดสินบนในพิธีกรรมแก้บนหนังตะลุงเมืองเพชร โดยใช้ข้อมูลจากตัวบทวรรณกรรมและบริบทในพิธีกรรมแก้บน ผลการวิจัยพบว่า การตัดสินบนมี 2 วิธี ประกอบด้วย 1) การตัดสินบนในตัวบทวรรณกรรม มีขั้นตอนโดยเริ่มจากบทร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าของสินบน การยิงลูกศรตัดสินบน การลบสินบนออกจากบัญชี การนำสินบนไปทิ้งน้ำ และการนำสินบนเป็นอาหารของสัตว์น้ำ และ 2) การตัดสินบนนอกตัวบทวรรณกรรม มีขั้นตอนดังนี้ ผู้บนจะใช้วิธีฉีกไปไม้/หญ้า/เชือก/กระดาศ ให้แยกขาดออกจากกัน

¹บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง วรรณกรรมหนังตะลุงเมืองเพชร ระดับปริญญาตรีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

²นักศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

³อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

และใช้มีดกรีดเครื่องเช่น เช่น หัวหมูหรือไก่ต้ม ส่วนคนเชิดจะตัดสินบนโดยใช้มีดเฉือนหยวกกล้วย 3 ครั้งหลังจากจบการแสดง ส่วนสัญลักษณ์ของการตัดสินบนทั้งทางวรรณกรรมและทางพฤติกรรมล้วนเป็นการสื่อความหมายเชิงรูปธรรมถึงการตัดสินบนว่า สินบนนั้นได้ขาดลงอย่างเด็ดขาดแล้วตามเจตนารมณ์ของผู้บน สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะรับรู้และไม่ทวงถามสินบนอีก สัญลักษณ์ดังกล่าวเป็นการเน้นย้ำเพื่อให้ผู้บนเกิดความมั่นใจและสบายใจ

คำสำคัญ : หนังตะลุงเมืองเพชร การตัดสินบน พิธีกรรมแก้บน สินบน

Abstract

This research aimed to analyze methods of the vow ending in a ceremony of vow fulfilling by Petchaburi Shadow Puppetry. Data were collected from the text and the context in a ceremony of vow fulfilling. The result shows that there are 2 methods of the vow ending. The first method is the textual method. The content of the text consists of calling holy spirits, shooting an arrow, deleting vow from an account book, throwing vow to water, and feeding aquatic animals with a vow. The second method is a non-textual method or action method. A vow maker may tear some leaf, grass, rope, or paper, and make a cut on the food for worshipping holy spirits. Meanwhile, a shadow puppetry performer must cut a piece banana tree for 3 times after finishing a shadow puppetry performance. Both the textual method and the action method convey the symbolic meaning of the vow ending. They assure that a vow maker fulfills his/her promise. Holy spirits accept shadow puppetry and will never ask for anything from a vow maker again. Those symbols help make a vow maker relieved and convinced.

Keywords : Petchaburi Shadow Puppetry, Vow Ending, Vow Ending Ceremony, Vow

บทนำ

การบนบานศาลกล่าวเป็นวิธีการหนึ่ง ซึ่งเป็นประเพณีปฏิบัติทางวัฒนธรรม ที่ช่วยให้เกิดความสบายใจ เนื่องจากมนุษย์เชื่อว่ามีความอำนาจเหนือธรรมชาติบางอย่าง ซึ่งเรามองไม่เห็น แต่มีอิทธิฤทธิ์ดลบันดาลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ พิธีกรรมจึงเป็นสื่อและเป็นวิธีการสำคัญที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารต่อรองกับอำนาจเหนือธรรมชาติอันนั้น (ศิริพร ณ ถลาง, 2539, น.7) เมื่อมนุษย์ต้องการให้ดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้มนุษย์จึง “ให้” บางสิ่งบางอย่างแก่อำนาจเหนือธรรมชาตินั้นเป็นการตอบแทน เรียกว่า “สินบน” อาจเป็นสิ่งของ เครื่องเล่น หรือการแสดง วิธีการการตอบแทนนี้เรียกว่า “แก้บน” ซึ่งมีหลายวิธี เช่น การถวายข้าวของเครื่องเล่น เช่น ไข่พันลูก, หัวหมู, ไก่ต้ม, ขนมห้วยปู, ผลไม้ หรือ การแสดงต่าง ๆ เช่น รำแก้บน, ฉายหนัง, ละคร, โขน, ลิเก, รำวง, หมอลำซิ่ง ซึ่งผู้บนบานเป็นคนกำหนดเองว่าจะให้อะไรตอบแทน

พิธีกรรมการบนบานของชาวเพชรบุรีส่วนใหญ่เป็นการบนบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ท้องถิ่นตามระดับพื้นที่ปริมาตรของแต่ละหมู่บ้าน ขั้นตอนการบนมีแบบแผน ที่ชัดเจนแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือการบนโดยตรงกับบนปากเปล่า⁴ ชาวเพชรบุรี

⁴“การบนโดยตรง” ผู้บนอาจจะเดินทางไปศาลเจ้าพ่อ จตุรูป 9 ดอก บอกชื่อนามสกุล เล่าเรื่อง ความทุกข์ร้อนและขอบนบานให้พ้นจากความทุกข์หรือขอให้สมหวังตามที่ปรารถนา หากสำเร็จ ตามปรารถนาจะนำสิ่งใดก็ตามที่ระบุให้ชัดเจนมาแก้บน หากไม่สามารถไปยังศาลได้ก็สามารถ จตุรูป 9 ดอก ปักกลางแจ้งโดยผู้บนหันหน้าไปทางศาลบอกเล่าแก้สับพร้อมกล่าวคำบนบาน ส่วน “การบนปากเปล่า” บางครั้งผู้บนเจ็บป่วยหนักอยู่ในชั้นวิกฤตหรือมีข้อจำกัดอื่น ๆ ที่ไม่สามารถบนโดยตรงได้ ก็สามารถยกมือพนมแล้ว เอยคำบนบาน ข้อสำคัญจะต้องบอก ชื่อเรื่องที่บน และสิ่งที่จะนำมาแก้บน ซึ่งต้องระบุให้ชัดเจน เช่น ถวายดอกไม้เจ็ดสี ผ้าเจ็ดสี เจ็ดดอก ไข่ต้ม หัวหมู น้ำแดง ขนมห้วยปู เพลงปรบไก่ เพลงพวงมาลัย ละครชาตรี ละครรำ แก้วบน วิ่งรอบสถานที่นั้น ๆ รำแก้บนด้วยตนเอง ถวายเงินตอบแทน บวชแก้บน เป็นต้น

มีความเชื่อถือศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผีที่อยู่ในพื้นที่ของตนอย่างมั่นคง ดังนั้นเมื่อมีปัญหาชีวิตชาวเพชรบุรีจึงบนบานศาลกล่าวและเมื่อได้สมประสงค์ตามที่บนก็จะแก้บนด้วยหนังตะลุง หนังตะลุงเมืองเพชรจึงเป็นศิลปะการแสดงที่มีบทบาทรับใช้สังคม ทำหน้าที่เป็นมหรสพแก้บน ช่วยคลายความวิตกกังวลและสร้างความสบายใจให้ชาวเพชรบุรี (ทรงฤทธิ์ ศรีสารคาม, 2555, น.ง)

การแก้บนด้วยหนังตะลุงจึงเป็นพันธกิจสัญญาอันศักดิ์สิทธิ์ของชาวเพชรบุรีที่มีจุดมุ่งหมายในการเชื่อมโยงระหว่างสองโลกคือโลกสามัญกับโลกศักดิ์สิทธิ์⁵ ให้มาบรรจบกันด้วยการอุปถัมภ์และต่างตอบแทนเกื้อกูลด้วยความเคารพศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามข้อผูกพันสัญญาที่จะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดด้วยเกรงอำนาจเบื่องบนจะลงโทษหากไม่ทำตามสัญญาที่ให้ไว้ โดยมี “คนเชิด” ผู้เป็นศิลปินที่มีพรสวรรค์และพลังพิเศษในการสื่อสารเชื่อมโยงระหว่างโลกมนุษย์กับโลกแห่งจิตวิญญาณ (Hemmet, 1996, p.5) เพื่อให้เกิดผลสำเร็จของการหลุดสินบาทขาดสินบนทำให้เกิดความสุขสันติของทั้งสองโลก โดยมีบทวรรณกรรมหนังตะลุงที่มีวิธีการ ขั้นตอน และสัญลักษณ์ในพิธีกรรมแก้บนที่มีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นเมืองเพชร

⁵โลกสามัญ หมายถึง โลกที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมและความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ โลกที่สัมผัสจับต้องได้เต็มไปด้วย โลภ โกรธ หลง มีความทะเยอทะยาน ใฝ่ กระจาย รัก ห่วงหา อาลัย ซึ่งอาจจะมิได้สูงส่ง แต่ก็ไม่ต่ำทราม โลกสามัญ คู่กับโลกศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งหมายถึง เหตุการณ์ ปริณิพัต พื้นที่และเวลาที่แตกต่างจากโลกของชีวิตประจำวันที่เราใช้ชีวิตอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน นอกจากแตกต่างแล้วยังมีความพิเศษบางอย่างตรงที่มณฑลศักดิ์สิทธิ์นี้สามารถจะเผยให้มนุษย์ประจักษ์ถึงสิ่งที่สูงส่งกว้างไกลไปกว่าเรื่องของรูป รส กลิ่น เสียง ที่จับต้องมองเห็นได้ หรือสามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสของมนุษย์ เอมีล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) กล่าวว่า โลกสามัญและโลกศักดิ์สิทธิ์เป็นมโนทัศน์หลักในการพิจารณาภาวะระบบความเชื่อและศาสนา ในสังคมมนุษย์ พิธีกรรมและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ของโลกแห่งความศักดิ์สิทธิ์ คือ ตัวแทนที่เป็นรูปธรรมของความเป็นสังคม โลกศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นเสมือนอีกภาคหนึ่งของโลกสามัญ (ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล, 2546, น.2-4)

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 (2556, น.484) ให้ความหมายคำว่า ตัด คือ ก.ทำให้ขาดด้วยของมีคม เช่น ตัดกระดาษ ตัดผ้า ส่วนคำว่า สิบบน (โบ) น. ทรัพย์หรือสิ่งของที่จะให้เป็นเครื่องบูชาคุณหรือตอบแทน ผู้ที่จะช่วยให้สำเร็จตามประสงค์ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, 2556, น.1233) เมื่อนำคำทั้งสองมาประสมกันเป็นคำว่า “ตัดสิบบน” หมายถึง การตัดสิ่งที่ได้บนบานไว้ให้ขาดออกจากกัน เป็นสัญลักษณ์ว่าการแก้บนได้สำเร็จแล้ว คำกริยา “ตัด” นี้ยังพบในพิธีกรรมโบราณและพิธีกรรมบางอย่างที่สืบทอด จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีนัยและความหมายให้วิเคราะห์ตีความเกี่ยวกับ พิธีกรรมที่บุคคลหรือชุมชนร่วมกันทำในโอกาสพิเศษและเกี่ยวข้องกับอำนาจ ลึกลับ ซึ่งมีสัญลักษณ์ต่าง ๆ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน การค้นหาความหมายของระบบ สัญลักษณ์เป็นการค้นหาความหมายของระบบคิดและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ (วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, 2544, น. 94) ตามความเชื่อ ที่เป็นข้อตกลงร่วมกัน

การตัดในพิธีกรรมโบราณของไทย ข้อมูลจากหนังสือเกร็ดโบราณคดี ประเพณีไทยของ ส.พลายน้อย (น้ำชาติ ประชาชื่น, 2551, น.24) กล่าวว่า ในตำราพิชัยสงคราม กล่าวถึงพิธีกรรมตัดไม้ข่มนาม ในเวลาที่บ้านเมืองมีศึกสงคราม โดยนำไม้ที่มีชื่อพ้องกับศัตรูมาตัด เพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่เหล่าทหาร และยังเป็นการข่มขวัญทัพฝ่ายศัตรูด้วย นอกจากนั้น ยังมีการตัดในประเพณี การตัดกรรม-ตัดเวร เนื่องจากการเจ็บไข้ได้ป่วยของชาวอีสาน ญาติพี่น้องนำไปทำพิธี ตัดกรรม-ตัดเวรที่วัด พระสงฆ์จะสวดตัดกรรม-ตัดเวร พอสวดถึงบทสุดท้าย พระสงฆ์แต่ละรูปใช้มีดน้อยตัดด้ายสายสิญจน์ที่ปากหม้อทันที จึงทำพิธีเสกด้าย ผูกข้อมือ (ศิลปะไทย, 2557, ออนไลน์)

พิธีชางกะมุดเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทยโส้เมื่อมีการตายเกิดขึ้น เป็นพิธีกรรมก่อนนำไปฝังหรือเผา หากไม่กระทำผืนนั้นก็จะเปื้อนดิบ ซึ่งไม่เป็นมงคล มีขั้นตอนพิธีกรรมเป็นลำดับตามความเชื่อ ซึ่งมีขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการตัดกรรม ตัดเวร เมื่อผีถึงป่าช้าก่อนจะเผาจะมีพิธีทางศาสนาเมื่อเสร็จพิธีทางศาสนาก็จะมี

พิธีตัดกรรมตัดเวรกรรม เจ้าฮีดหรือเจ้าพิธีจะใช้เถาว์ลัยมา 1 เส้น วางปลายข้างหนึ่ง ที่โรงศพ อีกข้างหนึ่งไว้ที่ลูกหลานและผู้แบกหามศพ แล้วกล่าวว่า “ต่อไปนี้ตัดญาติ ขาดมิตรกันเดินทางคนละเส้นทางใครทางมัน เอ้า มวย บา ไป ปูน ซึง ตาปัด ตัดตึง เจอ พร้อมกับใช้มีดตัดตรงเถาว์ลัยเส้นนั้นแล้วพูดต่อไปอีกว่า “ทางคนละเส้นตะเวน คนละหน่วย อย่าเือนว่าลูกหลานอีกต่อไป โกล กาล อาล ละมือ เจอ ละเนอ” เป็นอันเสร็จพิธี (ละกวยเทรอว กรวง ชะมาน, 2553, ออนไลน์)

พิธีศพเจ้านายของชาวจำปาศักดิ์มีการตัดโดยใช้ศร ซึ่งเจริญ ตันมหาพราน (2536, น. 40-41) กล่าวว่าธรรมเนียมการจัดงานศพเพื่อเจ้าเมืองจำปาศักดิ์จะนำศพ ใส่ห่อแก้ววางบนหลังนกหัสติลิงค์สัตว์หิมพานต์ที่สร้างขึ้นรองรับ แห่ไปเผาที่วัด เจ้าภาพจะมอบหมายให้คนทรงประทับทรงนางสีดาถือศรเพื่อชำนกหัสติลิงค์จะร้ายรำ ไปในขบวนแห่ พอถึงบริเวณงานจะพ้อนเวียนขวารอบตัวนกหัสติลิงค์ 3 รอบ พอได้จังหวะก็แผลงศรเข้าที่อกนกหัสติลิงค์ คนที่อยู่ภายในตัวนกจะเทน้ำสีแดง ออกมาตามรูอุศร เมื่อนกหัสติลิงค์ถูกศรก็จะเดินสายไปสายมาจนง่วงตก ตาหลับ หูหยุดแกว่ง เป็นสัญญาณว่านกตายแล้ว หลังจากพิธีชำนกหัสติลิงค์เสร็จสิ้นเจ้าภาพ ก็เริ่มพิธีทางศาสนา แม้จะเป็นการทำพิธีตามตำนานที่เล่าว่า ศพของกษัตริย์เชียงรุ่ง ที่ตั้งบนจิตกาธานอุกนกหัสติลิงค์คาบไป ต่อมา “แม่นางสีดา” สามารถใช้ศร ชำนกหัสติลิงค์ได้สำเร็จ จึงกลายมาเป็นธรรมเนียมการปฏิบัติของเจ้านายเชื้อสาย จำปาศักดิ์

เรื่องการตัดเป็นหัวใจสำคัญในพิธีกรรมต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาแล้ว ทุกพิธีกรรม ล้วนใช้อาวุธเป็นเครื่องมือในการประกอบพิธี กล่าวคือ ในพิธีตัดไม้ข่มนามจะใช้ ดาบอาญาสิทธิ์ฟันศีรษะของหุ่นดินปั้นให้ขาดลงในการฟันครั้งเดียว ในพิธีตัดกรรม ตัดเวรของชาวอีสาน พระสงฆ์ใช้มีดน้อยตัดด้ายสายสิญจน์ที่ปากหม้อ พิธีขางมะกูด ของชาวไทโส้ใช้มีดตัดเถาว์ลัย เช่นเดียวกับการยิงศรชำนกหัสติลิงค์ในพิธีศพ ของเจ้าเชื้อสายจำปาศักดิ์ การตัดในพิธีกรรมล้วนเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมาย ทั้งสิ้น การตัดในพิธีตัดไม้ข่มนาม เป็นการตัดคอหุ่นที่เป็นสัญลักษณ์คือชีวิตของศัตรู ต้องการให้ศัตรูตายหรือพ่ายแพ้ในการสงคราม ส่วนการตัดสายสิญจน์ที่มัดหม้อ

ในพิธีกรรมชาวอีสาน เป็นการตัดแว-ตัดกรรม ให้แยกออกจากร่างกายของผู้เจ็บป่วย เพื่อให้หายจากอาการเจ็บไข้ได้ป่วยที่เรื้อรัง การตัดทั้งสองพิธีกรรมเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ ส่วนพิธีกรรมงานศพของชาวไทส่วยที่ตัดเถาว์ล้วยกับการยิงศรตัดข้าวหัวใจนกหัสดีลิงค์ของเจ้าจำปาศักดิ์ เป็นสัญลักษณ์ที่เป็นการตัดขาดระหว่างโลกของคนเป็นที่ เป็นญาติมิตรกับโลกของคนตาย เพื่อให้ต่างคนต่างไปกันคนละทางอย่าได้มายุ่งเกี่ยวต่อกัน

การตัดแวตูลในพิธีกรรมล้วนเป็นสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมายทางวัฒนธรรม ตลอดจนระบบความคิดความเชื่อของเจ้าของวัฒนธรรมนั้น ๆ รูปแบบของความหมาย (Pattern of meanings) ที่ได้รับสืบทอดกันมาในรูปของสัญลักษณ์เป็นระบบของแนวคิดที่ได้รับสืบทอดกันมา (Inherited conceptions) และแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์ซึ่งผู้คนใช้ในการติดต่อสื่อสารกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ต่างเป็นที่รับรู้และเข้าใจความหมายของเจ้าของวัฒนธรรมที่ประกอบพิธีกรรม จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการตัดสินใจบนของการแก้บนหนังตะลุงเมืองเพชรว่ามีวิธีการขั้นตอน ตลอดจนสัญลักษณ์ที่ใช้สื่อความหมายจากบทวรรณกรรมและบริบทในพิธีกรรมการแก้บนหนังตะลุงต่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์ท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิธีการตัดสินใจบนในพิธีกรรมแก้บนหนังตะลุงเมืองเพชร

ขอบเขตการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลและบริบทการแสดงหนังตะลุงเมืองเพชรที่แสดงแก้บนภายในจังหวัดเพชรบุรี โดยเลือกคณะหนังตะลุงจำนวน 4 คณะ ที่ได้รับความนิยมและรู้จักกันอย่างกว้างขวาง มีงานแสดงแก้บนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ปีละไม่ต่ำกว่า 200 งานต่อปี ได้แก่ คณะ ช.รุ่งเรือง, คณะ ก.กล้วยบรรเลงศิลป์, คณะ พ.นิยมศิลป์ และ คณะ ว.รวมศิลป์.

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องการตัดสินบนและการสื่อความหมายในพิธีกรรม
2. เก็บข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับพิธีกรรมการตัดสินบนหนังตะลุงเมืองเพชรที่แสดงแก้บน โดยใช้ระเบียบวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามทางคติชนวิทยา สังเกตการณ์ และสัมภาษณ์คนเชิดกับเจ้าภาพ
3. ถอดบทเชิงสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์และการตัดสินบนจากแถบบันทึกเสียงเป็นลายลักษณ์อักษรจำนวน 4 คณะ ประกอบด้วย คณะ ช.รุ่งเรือง, คณะ ก.กล้วยบรรเลงศิลป์, คณะ พ.นิยมศิลป์ และ คณะ ว.รวมศิลป์.
4. วิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามวิธีการตัดสินบนจากบทวรรณกรรมและพฤติกรรมสัญลักษณ์ของการแก้บนด้วยหนังตะลุง
5. เรียบเรียงผลการวิจัย สรุปผลการวิจัย และอภิปรายผล และนำเสนอเป็นบทความวิจัย

ผลการวิจัย

การแสดงหนังตะลุงเมืองเพชรแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงพิธีกรรมและช่วงการแสดง กล่าวคือ ช่วงพิธีกรรม เป็นการไหว้ครู การเชิญเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการตัดสินบน ส่วนช่วงการแสดงเป็นช่วงต่อจากช่วงพิธีกรรม เนื่องจากหนังตะลุงเมืองเพชรผูกติดกับพิธีกรรมการแก้บน จึงเกิดพิธีกรรมก่อนการแสดงที่มีบรรยากาศเข้มขลังแต่ยังคงรักษาขนบตามแบบโบราณทั้งด้านเนื้อหาและการร้อง การตัดสินบนมีเอกภาพและลำดับขั้นตอนชัดเจน สามารถวิเคราะห์ได้ 2 วิธีการ ดังนี้

1. การตัดสินบนในตัวบทวรรณกรรม

จากการศึกษาตัวบทการร้องเชิญเจ้าที่เป็นภาษาร้อยกรองประเภทกลอนหนังตะลุงหรือกลอนหัวเดียว คนเชิดจะพากย์ประกาศเจ้าหรือเชิญเจ้าที่เจ้าภาพได้บนบานไว้ให้มารับสินบน ประกอบการเชิดให้เห็นท่าทางของรูปตัวหนังในช่วงพิธีการตัดสินบน มีขั้นตอน ดังนี้

1.1 การร้องเชิญเจ้าพ่อหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ขั้นตอนแรกของการพิธีการแก้บนหนังตะลุงเมืองเพชร คนเชิดจะใช้รูปตัวประกาศเจ้า⁶เป็นตัวแทน คนเชิดร้องกลอนสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเจ้าพ่อที่เจ้าภาพได้บนบานไว้ เชิญให้มารับสินบน ตัวอย่าง

ศาลเจ้าแม่อุดมทรัพย์ศักดิ์สิทธิ์	ด้วยแรงฤทธิ์ไม่หนีไปไหน
มารับรู้เห็นเป็นพยาน	มาเป็นประธานรับสินบนโดยไว
ลูกเชิญพ่อผู้เป็นเจ้าของ	มารับมารองสินบนพ่อไป
ไหว้องค์พระพรหมอยู่ที่นี้	ไม่หลบไม่ลี้ลูกไปไหน
ลูกเชิญพ่อผู้เป็นเจ้าของ	มารับมารองสินบนพ่อไป
เมื่อสมความหวังพ่อตั้งใจ	มีหนังถวายครั้งนี้หนา
มารับสินบาทและสินบน	ให้มันขาดหล่นคั่นนี้หนา
มารับสินบาทสินบน	ให้มันขาดหล่นอย่ามัวไถล
จะหันสินบาทตัดสินบน	ของพระครูวิจิตรสรคุณเสียทันใด

(คณะ พ.นิยมศิลป์, 2559)

เมื่อคุณสุวิทย์ อยู่ทอง เป็นผู้บนบาน	ต่อคุณพ่อเจ้าในคราวนั้นไซ้
บัดนี้สมมาดปรารถนา	เขาหาหนังลูกมาเล่นถวาย
หลวงพ่อดำเป็นเจ้าของ	เชิญมารับมารองสินบนพ่อไป

(คณะ ก.กล้วย บรรเลงศิลป์, 2559)

⁶ตัวประกาศเจ้า หรือ ตัวเชิญเจ้า เสมือนเป็นตัวแทนคนเชิดตะลุง เป็นรูปชายหนุ่มแต่งกายโอรสเจ้าเมือง มีหน้าเคลือบไหมได้ มือทำเป็นพิเศษให้นิ้วมือทั้ง 4 อ้าออกจากนิ้วหัวแม่มือได้อีกมือหนึ่งงอเกือบตั้งฉาก ติดกับลำตัวถือดอกบัว หรือช่อดอกไม้ หรือธงรูป ออกมาจับบทไหว้ครู บิดามารดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตัดสินบน และร้องอวยพรเจ้าภาพ

ตามขนบนิยมคนเชิดจะเอ่ยชื่อเจ้าภาพจากตัวอย่าง คือ พระครูวิจิตรสรคุณ เจ้าอาวาสวัดขุนตรา อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี กับคุณสุวิทย์ อยู่ทอง ชาวบ้านหมู่ 8 ตำบลธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี และจะเท้าความว่า เจ้าภาพได้บนบานไว้เมื่อได้สำเร็จสมประสงค์แล้วก็นำหนังตะลุงมาแสดงแก้บนถวาย ต่อจากนั้นก็เอ่ยชื่อเจ้าของสินบน จากตัวอย่างคือ พระพรหมและเจ้าแม่อุดมทรัพย์ ซึ่งเป็นศาลเจ้าศักดิ์สิทธิ์ประจำวัดขุนตรา และหลวงพ่อดำศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธรูปประจำวัดอินทาราม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเจ้าภาพได้บนบานไว้ ขอเชิญให้เดินทางมารับสินบนชมการแสดงหนังตะลุง โดยคนเชิดจะร้องบทกลอนเน้นย้ำคำว่า “มารับสินบาทสินบน” “เชิญมารับมารองสินบน” “จะหันสินบาทตัดสินบน” เพื่อเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าของสินบนให้เดินทางมารับสินบนโดยไว

1.2 การยิงลูกศรตัดสินบน

หลังจากเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าของสินบนมาประทับหน้าจอแล้วต่อไปเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดของพิธีกรรม คือ การตัดสินบนหรือการทำให้สินบนขาด คนเชิดจะร้องกลอนบอกให้รู้ว่าจะตัดสินบน ตัวอย่าง

เมื่อพ่อมาพร้อมหน้ากัน

ตัดสินบนขาดกันเสียโดยไว

(คณะ ก.กล้วย บรรเลงศิลป์, 2559)

พอมาร่วมตามสัญญา

ตัดสินบนนี้หนาเสียโดยไว

(คณะ ว.รวมศิลป์, 2559)

เมื่อคนเชิดจะร้องกลอนจบ จะใช้ตัวประกาศเจ้ายิงลูกศร 3 ครั้งตัดสินบนให้ขาด เป็นสัญญาณให้เจ้าภาพรับรู้ สัญลักษณ์ช่วงพิธีดังกล่าวมีความหลากหลาย สัญลักษณ์แรกคือภาษาที่ใช้ร้องบอกถึงนัยยะแสดงการตัดสินบนได้แก่ “ตัดสินบนขาดกันเสียโดยไว” สัญลักษณ์ต่อมาคือกิริยาท่าทางของตัวประกาศเจ้าที่คนเชิดชี้ให้เห็นถึงการแปลงศรไปตัดสินบน จำนวน 3 ครั้ง และสัญลักษณ์รูปศรเคลื่อนที่ในฉากแสงเงาทะยานไปตัดสินบน จำนวน 3 ครั้ง การตัดสินบน

หนึ่งตะลึงจากสัญลักษณ์ดังกล่าวยืนยันความหมายว่าสินบนได้ขาดสิ้นลงแล้ว โดยผ่านถ้อยคำ กิริยา และอาวุธ ซึ่งมีอานุภาพและพลังในการตัดสินบนที่เป็นเรื่องนามธรรมให้ประจักษ์เห็นเป็นรูปธรรม โดยเปรียบเทียบอุปลักษณะเชิงสัญลักษณ์ว่าสินบนเป็นวัตถุที่มีลักษณะไม่หนาмаกที่สามารถใช้ศรยิงให้ขาดหรือแยกออกจากกันได้

1.3 การลบสินบนออกจากบัญชี

การทำให้สินบนขาดจากการตัดด้วยศร ยังไม่เป็นการเพียงพอต่อความมั่นใจว่าสินบนนั้นแม้จะขาดออกจากกันแต่ยังคงรูปร่างอยู่ ขั้นตอนต่อไปจะต้องทำให้สินบนหายไปหรือลบออกจากบัญชีการบน จะไม่ได้ติดค้างหรือถูกทวงถามภายหลัง ดังตัวอย่าง

ขอให้ขาดกันตั้งแต่คืบนี้
ตั้งแต่คืบนี้และคืบหลัง
ว่าโอมขาดมหาขาด

ลบจากบัญชีตั้งแต่นี้ไป
อย่าทวงหนี้เขาอีกต่อไป
พ้องอนุญาตให้ขาดกันไป

(คณะ ก.กล้วย บรรเลงศิลป์, 2559)

เชิญพ่อขุนทอง ต้นบัญชี
พ้องได้เปิดดูบัญชี

ในคำคืบนี้พ้องก็อย่าชักช้า
ด้วยคำคืบนี้เขาแก้แล้วหนา

ขอให้สินบาทขาดสินบน
ขอให้สินบาทขาดสินบน

ขอให้มันหลุดพ้นจากกาลเวลา
อย่าได้ตกหล่นเสียวนะพ้องหนา

(คณะ ข.รุ่งเรืองศิลป์, 2559)

การตีความหมายบทกลอนข้างต้นแสดงว่าเจ้าพ่อศักดิ์สิทธิ์ มีคนบนบานจำนวนมาก จึงต้องลงบัญชีการบนไว้ โดยมี “พ่อขุนทอง” เป็นผู้ถือบัญชีการบน เพื่อจะได้ตรวจสอบว่าใครเป็นผู้บนแล้วได้แก้บนหรือไม่ ถ้าแก้บนแล้วก็ลบออกจากบัญชี หากใครยังไม่แก้ก็จะต้องทักท้วงหรือทวงถามต่อไป โดยเปรียบเทียบ

อุปลักษณะเชิงสัญลักษณ์ว่าสินบนเป็นสินค้าที่ต้องมีการแลกเปลี่ยน ซึ่งซื้อขายเมื่อมีการซื้อขายไปแล้วก็ต้องลบสินค้านั้นออกจากบัญชี ซึ่งบัญชีสินบนนี้มีลักษณะคล้ายกับบัญชีบุญ-บาปในไตรภูมิพระร่วง การที่คนเข็ดร้องกลอนให้ “ลบจากบัญชี” “ขอให้สินบาทขาดสินบน” เป็นการเน้นย้ำความหมายเชิงสัญลักษณ์เพื่อความสบายใจอีกชั้นหนึ่งของผู้บนว่าถูกลบจากบัญชีสินบน หรือหลุดพ้นขาดจากการติดหนี้สินบน

1.4 การนำสินบนไปทิ้งน้ำ

การตัดสินบนให้ขาดแล้ว ลบออกจากบัญชีการบนแล้ว ยังไม่เป็นหลักประกันความมั่นใจว่าการสินบนได้หลุดพ้นอย่างแน่นอนสนิทใจ จะต้องทำให้สิ้นสุดโดยจะต้องนำไปทำลายให้หมดสิ้นไปด้วยการนำไปทิ้งน้ำให้ไหลไปตามกระแสน้ำออกห่างไปจากตัวผู้บน ดังบทกลอน

สินบนขาดกันดังสัญญา พ่อจงพัดจดพาเอาไปทิ้งน้ำไหล

เชิญมารับสินบาทให้ขาดสินบน พ่อหนามนทิ้งธารน้ำไหล

(คณะ ก.กล้วย บรรเลงศิลป์, 2559)

สินบนขาดกันตามสัญญา พ่อจงนำพาไปทิ้งน้ำไหล

(คณะ พ.นิยมศิลป์, 2559)

การให้เจ้าพ่อซึ่งเป็นเจ้าของสินบนนำสินบนที่ถูกตัดขาดไปทิ้งยังแม่น้ำไหล เพื่อให้กระแสน้ำที่ไหลแรงพัดพาเอาสินบนไปให้ไกล สินบนที่ขาดเป็นการเปรียบเทียบอุปลักษณะเชิงสัญลักษณ์ว่า สินบนเป็นวัตถุที่ไร้ประโยชน์ไม่เป็นที่ต้องการ จึงต้องกำจัดนำไปทิ้งให้ไกลห่างตัว โดยให้กระแสน้ำพัดพาไปให้ไกลที่สุด

1.5 การให้สินบนเป็นอาหารแกสัตว์น้ำ

การทิ้งสินบนที่ถูกตัดขาดลงในกระแสน้ำเพื่อพัดพาไปให้ไกลตัวของผู้บนบานนั้น ยังไม่เพียงพอต่อความรู้สึกของผู้บนบานว่าสินบนได้ขาดและไกลห่างอย่างแน่นอน คนเข็ดจะร้องกลอนย้ำความให้สินบนนั้นตกเป็นเหยื่อแกสัตว์น้ำ

ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบอุปลักษณะเชิงสัญลักษณ์ว่า สินบนเป็นอาหารของสัตว์น้ำ เมื่อกินสินบนเข้าไปแล้วก็จะย่อยสลายไม่เหลือซากหรือคงรูปแห่งวัตถุ ทำให้แน่ใจว่าการตัดสินบนนั้นได้สลายไม่มีรูป นับเป็นการสิ้นสุดหรือตัดสินบนได้สำเร็จลุล่วงตามเจตนารมณ์ของการแก้บน ดังบทกลอน

ได้แก่จะระเซ้พวกเหรา ได้แก่ฝูงมัจฉาและปลาตัวใหญ่
(คณะ ก.กล้วย บรรเลงศิลป์, 2559)
ให้หมู่จะระเซ้เหรา ฝูงมัจฉาปลาตัวใหญ่
(คณะ พ.นิยมศิลป์, 2559)

การตัดสินบนโดยวาทะศึกษาจากตัวบทการร้องตัดสินบนของคนเชิดตะลุม มีขั้นตอนและวิธีการเริ่มต้นจากการเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าของสินบนมารับสินบน ต่อจากนั้นจะให้ตัวประกาศเจ้าแฉ่งสวดตัดสินบน เมื่อสินบนขาดแล้วจะต้องลบสินบนออกจากบัญชีการบน ทำให้สินบนสูญหายจะได้ไม่ติดค้างเป็นหนี้สินบน แล้วนำไปทิ้งทำลายโยนลงแม่น้ำไหลให้ไหลออกไปไกล และกลายเป็นเหยื่อแก่สัตว์น้ำ การตัดสินบนใช้สัญลักษณ์สื่อให้เห็นถึงการตัดจึงได้อุปลักษณะเชิงสัญลักษณ์ว่า สินบนเป็นวัตถุที่ต้องใช้อาวุธที่มีพลังในการตัดคือศร ยิ่งไปตัดให้สินบนขาดออกจากกัน แล้วนำไปทำให้หายไปด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาเพื่อเป็นเครื่องประกันว่าสินบนนั้นได้ขาดสลายสำเร็จสมบูรณ์ เจ้าของสินบนจะไม่มาทวงถาม หรือทักท้วงส่งผลให้เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ แก่ผู้บนบาน การกล่าวด้วยวาจาของคนเชิดยังไม่เพียงพอต่อความมั่นใจของเจ้าภาพว่าสินบนจะขาดลงไม่ติดค้างอย่างแน่นอน เพื่อตอกย้ำความมั่นใจว่าสินบนนั้นได้ถูกตัดให้ขาดหรือตกหล่นไปอย่างแน่นอน จึงทำให้เกิดพฤติกรรมสัญลักษณ์ของเจ้าภาพและคนเชิดที่อยู่นอกตัวบทพิธีกรรมการแก้บน

2. การตัดสินใจบนนอกตัวบทวรรณกรรม

เนื่องจากการตัดสินใจด้วยสื่อสัญลักษณ์การยิงลูกศรของตัวหนังสือ และการพากย์ด้วยวาจาถึงวิธีทำให้สินบนสูญสลายนั้น ผู้บ่นยังรู้สึกไม่เพียงพอเกรงว่าสินบนยังขาดไม่สมบูรณ์ จึงทำให้เจ้าภาพและคนเชิดมีการตัดสินใจบนในเชิงสัญลักษณ์เพิ่มขึ้นอีก เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าสินบนนั้นได้ขาดลงอย่างแน่นอน มีขั้นตอนต่อไปนี้

2.1 การตัดสินใจบนของเจ้าภาพ⁷

2.1.1 การฉีกวัตถุ

เมื่อคนเชิดร้องกลอนมาจนถึงตัวประกาศเจ้ายิงศรตัดสินใจบนให้ขาด เจ้าภาพก็จะหาววัตถุใกล้ ตัวที่อยู่ในบริเวณพิธี เช่น ใบไม้ เส้นหญ้า หรือวัสดุที่จัดเตรียมมา เช่น เส้นเชือก หรือ กระดาษ จับมาฉีกให้แยกขาดออกจากกันแล้วโยนไปคนละทิศ แล้วบอกเจ้าพ่อหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าขอให้สินบนที่ได้บนบานไว้ขาดอย่าได้ติดค้างทวงถามกันอีกต่อไป

2.1.2 การใช้มีดกรีดเครื่องเซ่น

เจ้าภาพบางรายอาจจะตั้งเครื่องเซ่นถวาย เช่น เป็ด ไก่ หัวหมู เหล้าขาว ผลไม้ แล้วแต่ศรัทธาหรือตามที่บนไว้ พอถึงช่วงที่คนเชิดร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้บนไว้ เจ้าภาพจะจุดธูปเทียนบอกกล่าวเจ้าพ่อ บอกชื่อและทำความเข้าใจถึงการบนบานที่ผ่านมาแล้วได้สมใจหมาย จึงนำหนังสือมาเล่นถวาย เมื่อบอกกล่าวเสร็จจะปักธูปเทียนลงบนกระถางธูปหรือเชิงเทียนบริเวณปะรำพิธี พอถึงช่วงที่ตัวประกาศเจ้ายิงศรหรือช่วงที่คนเชิดบอกให้เจ้าภาพเริ่มทำพิธีตัดสินใจบน เจ้าภาพจะใช้มีดกรีดลงบนเครื่องเซ่น เช่น กรีดไปบนตัวไก่ เป็ด หรือตัวหมูของหัวหมู ถือเป็นการสิ้นสวาทขาดกันของสินบน นับเป็นช่วงการตัดสินใจบนเชิงสัญลักษณ์ที่เจ้าภาพกระทำ

⁷ สมภาษณ์เจ้าภาพการแก้บนหนังสือ หลวย ปานแก้ว, บุญเรือน หนูนาค, แซ่ม เกิดเกษม และเสริม สว่างโล่ง

2.2 การตัดสินบนของคนเชิด

พฤติกรรมสัญลักษณ์การตัดสินบนของคนเชิดปรากฏอีกครั้งตอนจบการแสดง คนเชิดจะใช้มีดเขื่อนหยวกกล้วยที่ใช้ปักตัวหนังในการแสดงจำนวน 3 ครั้ง พร้อมบริกรรมคาถาว่า พุทัง ปังจะขามิ ขาด ัมมัง ปังจะขามิ ขาด สังฆัง ปังจะขามิ ขาด เป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายถึงการเสร็จสิ้นของการแสดงกับหนังตะลุง การกระทำนี้ตอกย้ำและยืนยันว่าการตัดสินบนครั้งนี้ได้สำเร็จลุล่วงลงอย่างเด็ดขาด เป็นการสื่อสารกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ท้ายสุดของพิธีกรรม

การตัดสินบนในพิธีกรรมการแสดงหนังตะลุงเมืองเพชร เป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายการเปลื้องพันธะต่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่คอยจับจองบงการให้ผู้บนต้องกำบนตามสัญญาที่เคยให้ไว้ พิธีกรรมการตัดสินบนเป็นไปเพื่อตัดขาดต่อพันธะสัญญานั้น แสดงออกโดยการร้องกลอนของคนเชิด โดยอุปมาเชิงสัญลักษณ์เปรียบสินบนเป็นวัตถุที่จะต้องตัดด้วยอาวุธคือศร ต้องลบจากบัญชีต้องทำลายทิ้งลงแม่น้ำ และทำให้สูญสลายเป็นอาหารสัตว์น้ำ นอกจากนั้นผู้บนยังได้ประกอบพิธีกรรมตัดสินบนพร้อมคนเชิดที่ร้องกลอน เพื่อยืนยันความมั่นใจว่าสินบนได้ขาดลงแล้วด้วยการกระทำของตน โดยการฉีกใบไม้หรือเชือกให้แยกขาดออกจากกัน หรือการใช้มีดกรีดบนเครื่องเซ่น และในตอนสิ้นสุดการแสดงคนเชิดจะใช้มีดเขื่อนหยวกเป็นสัญลักษณ์การตัดสุดท้าย

พิธีกรรมการตัดสินบนมีวัตถุประสงค์และวิธีการชี้ชัดเจนโดยข้อแนะนำของพฤติกรรมที่ต้องการส่งผ่านมาทางสัญลักษณ์ (Kroeber and Kluckhohn, 1952, p. 357 cited in Thomson E. Wren, 2012, p. 43) สัญลักษณ์การตัดสินบนดังกล่าวเป็นเครื่องประกันคำมั่นสัญญาทางนามธรรมของจิตสำนึกผู้บนว่าได้ตอบแทนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เสร็จสิ้นลงอย่างเรียบร้อย สมตามเจตนารมณ์ที่ได้ตั้งใจวิธีการตัดสินบนแปรออกมาเป็นรูปธรรมเพื่อให้เห็นเชิงประจักษ์จากการตัดการฉีก และการกรีดวัตถุต่าง ๆ สื่อความหมายและสร้างความมั่นใจว่าการตัดสินบนได้สำเร็จอย่างสมบูรณ์ ผู้บนจะเกิดความสบายใจ เมื่อสินบนขาดเจ้าของสินบนจะไม่มาทวงถามอีกต่อไป เป็นความรู้สึกที่ไม่ติดค้าง

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

มนุษย์จะใช้สัญลักษณ์เพื่อป้องกันภัยอันตราย ความรู้สึก ความปรารถนา และแรงบันดาลใจของตนเองในการที่จะจัดระเบียบชีวิตและสิ่งต่าง ๆ รอบตัว⁸ (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2560, น.178) การตัดสินใจเป็นหัวใจสำคัญของพิธีกรรม การแสดงหนังตะลุงเมืองเพชร สิบบนเป็นสัญลักษณ์ของข้อสัญญาผูกพันที่ผู้บนจะต้องตอบแทน เมื่อได้สมความปรารถนาตามที่บนบานไว้ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สัญลักษณ์ที่ปรากฏในการตัดสินใจทั้งวาจาของตัวบวชกรรมและพฤติกรรมสัญลักษณ์ในบริบทการแก้บน ทั้งหมดล้วนเป็นอารมณ์ความรู้สึกที่ต้องการปลดปล่อยพันธะสัญญาที่ให้ไว้ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีความปรารถนาที่จะให้หลุดสินบาทขาดสิบบน เพื่อจะได้จัดระเบียบชีวิตให้เป็นไปตามปกติไม่ต้องคอยระแวงว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะมาทวงถามสิบบน หากการแก้บนไม่ขาดจะต้องหาคณะหนังตะลุงมาแสดงถวายใหม่ มิเช่นนั้นอาจเกิดโรคร้ายไข้เจ็บหรืออุบัติเหตุในชีวิต

การแสดงหนังตะลุงเปรียบเหมือนเครื่องสังเวยประเภทหนึ่ง ที่นำมาใช้แก้บน เมื่อเจ้าภาพนำหนังตะลุงมาแสดงถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ข้อสัญญาการบนบานจะต้องจบสิ้นลง แต่การจะขาดจากสิบบนนั้นเป็นเรื่องนามธรรม ยากแก่การสัมผัสจับต้อง คนเชิดต้องใช้พิธีกรรมก่อนการแสดงสื่อสารสัญลักษณ์ในการตัดสินใจให้เห็นเป็นรูปธรรม โดยใช้อาวุธคือศรตัดสินใจขาด สัญลักษณ์การใช้อาวุธมีคมนั้นนับว่ามีพลังและอำนาจการตัดสินใจที่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจน นอกจากนั้นเจ้าภาพและคนเชิดยังซ่อนสัญลักษณ์การตัดสินใจโดยใช้กริยา คือ การกรีด การฉีก และการฉีก การฉีก ทำให้วัตถุแยกหรือขาดออกจากกัน เป็นการตอกย้ำให้มั่นใจสื่อความหมายว่าสิบบนนั้นได้ขาดอย่างแน่นอนเด็ดขาด เป็นการตัดสินใจด้วยวาจาและพฤติกรรมที่มีวิธีการเป็นไปตามลำดับขั้นของพิธีกรรมการแก้บนหนังตะลุง

⁸(Mircea Eliade, 1949 : Clifford Geertz, 1960, 1966, 1973) และ Victor Turner (1967) อธิบายว่าวัตถุและการปฏิบัติทางศาสนา คือ “ระบบสัญลักษณ์” ที่มีความหมายแฝงอยู่

หนังตะลุงเมืองเพชรยังมีคงมีบทบาทรับใช้ท้องถิ่นในการแก้บน งานรับจ้าง แสดงตลอดทั้งปี ร้อยละ 95% เป็นงานแก้บน⁹ จึงทำให้พิธีกรรมการแก้บนก่อนการแสดงมีความสำคัญ การร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบทร้องตดสินบนจึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ ตัวบทจึงมีความศักดิ์สิทธิ์เพราะต้องใช้ในบริบทที่มีความเข้มขลัง หากเปรียบเทียบกับงานแก้บนหนังตะลุงของภาคใต้ตามที่ พิทยา บุขรารัตน์ (2553) สรุปลงไว้ว่าหนังตะลุงภาคใต้มีบทบาทในพิธีกรรมลดลงอย่างมากเทียบกับในอดีต ปัจจุบันมีสถานภาพเป็นเพียงศิลปะการแสดงที่มีบทบาทมุ่งเน้นความบันเทิงเป็นสำคัญ ซึ่งต่างจากโนราที่ยังคงรักษาบทบาทเกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมความเชื่อไว้อย่างมั่นคง การแสดงหนังตะลุงภาคใต้มีการแสดงตลอดทั้งปี ส่วนใหญ่เป็นงานมหรสพหรืองานฉลองเทศกาลต่าง ๆ งานมงคล งานอวมงคล และการปิดวิกโอกาสในการแสดงการเล่นแก้บนหรือแก้หมอยของหนังภาคใต้เฉลี่ยประมาณ 30 % (บัญญัติ สุวรรณแว่นทอง, 2560, สัมภาษณ์) และนับวันจะค่อย ๆ เลือนหายไปจากสังคมภาคใต้

ธรรมเนียมนิยมขั้นตอนในการแสดงของหนังตะลุงภาคใต้ เริ่มจากการตั้งเครื่องโหมโรง ออกฤๅษี ออกรูปพระอิศวร ออกรูปปราชญ์หน้าบท¹⁰ ออกรูปบอกเรื่อง บทเกี่ยวจ้อ¹¹ ตั้งนามเมืองหรือตั้งเมือง ดำเนินเรื่องจนจบ ในกรณีที่เป็นงานแก้บนหรือแก้หมอยหนังตะลุงภาคใต้จะใช้ช่วงเวลาเสริมต่อจากออกรูปปราชญ์หน้าบท โดยกล่าวขับร้องเชิญครุหม่อหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์มารับเครื่องบวงสรวง ยกเรื่องรามเกียรติ์ตอนใดตอนหนึ่งที่พอจะแก้เคล็ดว่าตดหมอยได้ขึ้นแสดง เช่น ตอนเจ้าบุตร

⁹ สัมภาษณ์คนเชิดตะลุงเมืองเพชร

¹⁰ ปราชญ์หน้าบท หรือ รูปภาค หรือ รูปหน้าบท เสมือนเป็นตัวแทนคนเชิดตะลุง เป็นรูปชายหนุ่มแต่งกายโอรสเจ้าเมือง มือหน้าเคลื่อนไหวได้ มือทำเป็นพิเศษให้นิ้วมือทั้ง 4 อ้าออกจากนิ้วหัวแม่มือได้ อีกมือหนึ่งงอเกือบตั้งฉาก ติดกับลำตัวถือดอกบัว หรือช่อดอกไม้ หรือธงรูปออกมาขับบทไหว้ครุ บิดามารดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้มาคุ้มครองป้องกันภัย

¹¹ เกี่ยวจ้อ เป็นการร้องกลอนสั้น ๆ ก่อนตั้งนามเมือง เพื่อให้เป็นคติสอนใจแก่ผู้ชมหรือเป็นกลอนพรรณานาธรรมชาติและ ความในใจ กลอนที่ร้องคนเชิดจะแต่งไว้ก่อน และถือว่ามีความไพเราะคมคาย

เจ้าลอบ เป็นต้น เล่นประมาณ 5-7 นาที พอเสร็จที่เพลงถูกต้นรังชาดก็เป็นการประกาศว่า คำนบนานของเจ้าภาพสิ้นสุดลงแล้วจบแล้วชุมนุมรูปต่าง ๆ มีฤๅษี เจ้าเมือง พระ นาง ยักษ์ ตัวตลก ฯลฯ โดยปกรวมกันหน้าจอเป็นทำนองว่าได้ร่วมรู้เห็นเป็นพยานว่า เจ้าภาพได้ แก่เหมรยแล้ว แล้วคนเชิดใช้มีดตัดห่อเหมรยขว้างออกนอกโรงเรียกว่า “ตัดเหมรย” เป็นอันเสร็จพิธี ต่อจากนั้นก็มิตัวตลกออกมาบอกเรื่องที่แสดงแล้ว ดำเนินเรื่องไปตามธรรมดา ปัจจุบันมีการแก้บนแบบนี้้น้อยมาก บางคณะ เช่น คณะน้องเดียวซึ่งเป็นคณะที่มีชื่อเสียงมากที่สุดของภาคใต้ไม่มีพิธีกรรมการแก้บน ดังกล่าวแบบในอดีต เพียงแค่การบอกกล่าวผ่านตัวหนังตัวปรายหน้าบทหรือตัวตลก ให้หลุดสินบาทชาดสินบนเท่านั้น

เมื่อเปรียบเทียบวิธีการตัดสินบนของหนังตะลุงเมืองเพชรกับหนังตะลุง ภาคใต้ พบว่ามีลักษณะของวิธีการเชิงสัญลักษณ์ในการตัดสินบนที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ในตัวบทการแสดงมีการใช้ศร หนังตะลุงเมืองเพชรใช้ตัวประกาศเจ้ายิงศร ไปตัดสินบน ส่วนหนังตะลุงภาคใต้ให้เจ้าบุตรเจ้าลอบแผลงศรไปตัดต้นรัง และคนเชิด ใช้มีดตัดวัตถุเป็นสัญลักษณ์การตัดสินบน คนเชิดภาคใต้ใช้มีดตัดห่อเหมรยที่บรรจุ ผลหมากไว้ข้างใน ส่วนคนเชิดเมืองเพชรใช้มีดเฉือนหยวกกล้วยที่ใช้ปักตัวหนัง นอกจากนั้น คนเชิดต้องขว้างห่อเหมรยออกจากโรง เหมือนบทร้องกลอนตัดสินบน เมืองเพชรที่ต้องตัดสินบนให้ขาดแล้วต้องกำจัดทำลายให้ห่างไกลจากตัวคือการนำไปทิ้งน้ำให้เป็นเหยื่อแก่สัตว์น้ำ

วิธีการตัดวัตถุสิ่งของในพิธีกรรมของไทย ไม่ว่าจะเป็นพิธีตัดไม้ข่มนาม พิธีการตัดเวร-ตัดกรรมของชาวอีสาน พิธีขางกะมูดของชาวไทลื้อ และการฆ่านก หัสดีลึงค์ในพิธีศพของเจ้าจำปาศักดิ์ ล้วนเป็นสื่อสัญลักษณ์ตามความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ของกลุ่มคนไทย ยิ่งในพิธีกรรมการตัดสินบนหนังตะลุงเมืองเพชร การตัดวัตถุ มีวิธีการเชิงสัญลักษณ์หลากหลาย สื่อความหมายแห่งการปลดปล่อยพันธะสัญญา ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ “ประสบการณ์เชิงสัญลักษณ์” เหล่านั้น ทำให้คนเมืองเพชรดำรง ความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ท้องถิ่นและสืบทอดพิธีกรรมการแก้บนหนังตะลุงให้คงอยู่ คู่เมืองเพชรได้มาจนถึงปัจจุบัน และจะมีแนวโน้มเข้มข้นขึ้นในอนาคต

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ควรมีการศึกษาเรื่องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีอิทธิพลต่อการแก้บนหนังตะลุงเมืองเพชร
2. ควรมีการศึกษาวากรรมการแก้บนหนังตะลุงเมืองเพชรว่ามีความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบใดบ้างที่ประกอบสร้างเป็นวาทกรรม

เอกสารอ้างอิง

- คณะ ก.กล้วยบรรเลงศิลป์. (2559). **เกตุทอง**. 4 ธันวาคม 2559 ณ หอนงแก อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี.
- คณะ ช.รุ่งเรือง. (2560). **รามเกียรติ์ ตอน ท้าวมาลีวราชว่าความ**. 13 มกราคม 2560. ณ บ้านหาด อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี.
- คณะ พ.นิยมศิลป์. (2559). **นางปี่สาจรายฆ่าแม่**. 3 เมษายน 2559. ณ วัดขุนตรา อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี.
- คณะ ว.รวมศิลป์. (2559). **ดวงใจแม่**. 14 เมษายน 2559. ณ บ้านละหารน้อย อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี.
- เจริญ ตันมหาพราน. (2536, สิงหาคม). พิธีกรรมการฆ่านกหัสดีลิงค์. **ว.ตราไปรษณียากร**. 24 (1), 40-41.
- ฉวย ปานแก้ว. ชาวบ้านหมู่ 1 บ้านเขาหลวง ตำบลธงชัย อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี. (สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2559).
- เข้ม เกิดเกษม. ชาวบ้านหมู่ 5 บ้านพุฒ ตำบลห้วยลึก อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี. (สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2560).
- ทรงฤทธิ์ ศรีสารคาม. (2555). **หนังตะลุงแก้บนในจังหวัดเพชรบุรี : กรณีศึกษา คณะ ว. รวมศิลป์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา วัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

นฤพนธ์ ตัววิเศษ. (2560, มกราคม-เมษายน). แนวคิดมานุษยวิทยากับการศึกษา
ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทย. **ว.วิชาการมานุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์**. 25 (47), 173-197.

น้ำชาติ ประชาชาชื่น. พิธีตัดไม้ข่มนาม. (2551, 24 ตุลาคม). **ข่าวสดรายวัน**, น.24.
บัญญัติ สุวรรณแว่นทอง. นายหนัง คณะหนังตะลุงน้องเดียว จังหวัดนครศรีธรรมราช.
(สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2560).

บุญเรือน หนูนาค. ชาวบ้านหมู่ 1 บ้านเขาหลวง ตำบลธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี.
(สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2559).

ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล. (2546). **เจ้าแม่คุณปู่ ช่างขอ ช่างพ้อน และเรื่องอื่น ๆ
ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
พิทยา บุขรารัตน์. (2553). **นาฏกรรมแห่งลุ่มทะเลสาบสงขลา การเปลี่ยนแปลง
และความสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมของหนังตะลุงและโนราห์ช่วง
การปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ :
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา
7 รอบ 5 ธันวาคม 2554. (2556). กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.

ละกวยเทร่อว กรวง ขะมาน. (2553). **พิธีช่างกะมุด**. ค้นเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน
2560. จาก <http://thaisokusuman.blogspot.com>.

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2544, เมษายน-มิถุนายน). สัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรม
เลี้ยงผีงานปีบ้านเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์. **ว.เมืองโบราณ**.
27 (2), 93-105.

ศิราพร ณ ถलग. (2539). **เอกสารการสอนชุดวิชา 12304 ความเชื่อและศาสนา
ในสังคมไทย**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
ศิลปะไทย. (2557). **พิธีตัดกรรม-ตัดเวร**. ค้นเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2560.
จาก <http://silpathai.net>

เสริมสว่างโหลง. ชาวบ้านหมู่ 5 บ้านพุตุม ตำบลห้วยลึก อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี.
(สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2560).

Hemmet, C. (1996). **Nang Talung the Shadow Theatre of South Thailand**. Amsterdam : Tropenmuseum.

Wren, T. E. (2012). **Conceptions of Culture : What Multicultural Educators Need to Know**. New York : Rowman and Littlefield.